

A portrait of Angela Merkel, the former Chancellor of Germany, with short brown hair, wearing a black jacket and a pearl necklace. The background is a blurred grey. The image is framed by a colorful border of vertical stripes in various shades including green, blue, purple, pink, and orange.

MATTHEW QVORTRUP

**ANGELA
MERKEL**

**ANGELA
MERKEL**

MATTHEW QVORTRUP

**ANGELA
MERKEL**
NEJVlivNĚJŠÍ EVROPSKÝ POLITIK

 BOURDON

© Bourdon, 2017

© Matthew Qvortrup, 2016

Translation © Jan Zasadil, 2017

Pro Anne

OBSAH

Poděkování	9	
Úvod	11	
1	Dětství za komunismu	17
2	Ve stínu Berlínské zdi	41
3	Angela v Lipsku	63
4	Nesnesitelná nuda bytí: squatterkou v Berlíně	91
5	Angela se stává Merkelovou	113
6	Kohlovo děvče	133
7	Otcovražedná politika: jak se Merkelová stala předsedkyní strany	153
8	Na čekané: trpělivá předsedkyně strany	173
9	Merkelová prohraje a stane se kancléřkou	201
10	Korunovace královny Evropy	221
11	Bramboračka, papež a znovuzvolení	243
12	Krize eura a Afghánistán	263
13	Záchrana na poslední chvíli – a co bylo dál	283
14	Ukrajina, Řecko, uprchlíci a Brexit	305
EPILOG	Matka kuráž, nebo Merkiavelli?	347
Vysvětlivky		359
Poznámky		363
O autorovi		385

PODĚKOVÁNÍ

Rád bych poděkoval přátelům a rodině, zejména svému otci Steffenovi (který mě vždy napomínal, když jsem špatně skloňoval německá slova) a Nině, Sebastianovi a Fredovi, kteří četli rané pracovní verze.

I když se nejedná o oficiální biografii, kancelář Angely Merkelové na Úřadu kancléřky byla velmi nápomocná a zdvořilá a promptně odpovídala na upřesňující e-mailové a telefonické dotazy. Také jsem vděčný svým německým kolegům Dr. Barbaře Hansové (*Der Spiegel*), Dr. Monice Paterové (Ústav žurnalistiky a komunikační vědy Univerzity Hamburk) a profesoru Dr. jur. Hellmutovi Wollmannovi (Humboldtova Univerzita v Berlíně) za rady a připomínky.

Chci poděkovat redaktorům Peteru Mayerovi a Nikki Griffithsové za podnětné, cenné rozhovory. Jsem velmi zavázán svému agentovi, Michaelu Alcockovi, jehož trpělivost a profesionalita jsou legendární. A nade všechno jsem vděčný Anne, která po několik let trpěla v domácnosti přítomnost další ženy, Angely Merkelové. Tuto knihu věnuji právě Anne.

ÚVOD

Možná by všechno vypadalo úplně jinak, kdyby Angela Merkelová nedorazila večer po volbách 18. září 2005 přesně ve stejný okamžik jako kancléř Schröder. Jako by tomu osud chtěl, dostavili se tito dva politici do televizního studia ve věhlasné budově Zollernhof v ulici Unter den Linden na tradiční povolební debatu šéfů stran zároveň. Vrátný paní Merkelové, předsedkyni opozice, otevřel dveře se slovy: „Vítejte, paní kancléřko.“

„Není to kancléřka, kancléř jsem já,“ vybuchl od roku 1998 úřadující německý kancléř Gerhard Schröder. Vynervovaný a popuzený sociálnědemokratický politik tak vcházel do televizního studia značně rozladěn. „Vy si vážně myslíte, že moje strana vstoupí v jednání s paní Merkelovou?“ burácel Schröder. Byl zvyklý na testosteronem nabitě politické pěstní souboje bez rukaviček. Angela Merkelová ale jen dál seděla, jako by tím chtěla říct: „Tak se ale s dámou rozhodně nehovoří.“ Získala si sympatie lidí. Schröder v podstatě přišel o kancléřství, když se u vchodu do Zollernhofu přestal ovládat.

Nebylo to poprvé, co Merkelová využila k přelstění svého protivníka své politické intuice. Žena, které se nepodařilo vyhrát volby rovnou, měla najednou ve vyjednávání navrch. Vyhrála hlas veřejnosti. O několik týdnů později složila Angela Dorothea Merkelová (rozená Kasnerová) jako první žena v dějinách ve funkci německé spolkové kancléřky slavnostní přísahu a vykročila na cestu k tomu, aby se stala nejmocnější političkou Starého světa a v podstatě královnou Evropy.

Tento životopis vypráví příběh profesionální a cílevědomé političky, někdy označované za „matematicku moci“, a odhaluje osobnost, vášně a minulost nevýrazné, mírné kvantové fyzičky, která za pouhých několik měsíců vystoupala z politické neexistence na vrchol moci. V různých údobích sleduje život ženy polského původu, která vyrůstala v komunistické diktatuře, kdysi squatterky a barmanky, jež se stala německou kancléřkou. Příběh, který se příliš často nevypráví. „O pětatřiceti letech mého života lidé prakticky nevědí nic,“ řekla 18. listopadu 2004 v rozhovoru pro *Stern*. Tento stav v podstatě trvá i o třináct let později. Mnozí vědí, že vyrůstala ve Východním Německu, že studovala přírodní vědy a že je první kancléřkou Německa. Ostatní období jejího života jsou však již známa méně. Fakt, že má nezbedný smysl pro humor a talent napodobovat hlasy, včetně hlasu papeže, by ale mnohé mohl překvapit. Někoho by mohlo také překvapit, že ji formovala křesťanská výchova. O těchto a dalších skutečnostech se v předchozích anglicky psaných knihách nehovoří.

Na konci roku 2015 se image Angely Merkelové změnila: kdysi tvrdá a strohá zadavatelka těžkých úkolů se stala jediným evropským politikem, který otevřel dveře své země velkému počtu uprchlíků. Německo jich v roce 2015 přijalo téměř milion. Merkelová, která do té doby byla známá svou vůdcovskou opatrností, v níž upřednostňovala důkladnou analýzu před spěšnými, impulsivními činy, vypadala jako proměněná. Zdálo se, že jí její nová role tvůrce „kultury přijímání“ pro tyto nové občany těšila. Byl to radikální odklon od minulosti? Co se to stalo? Ztratila jistotu? Obrátili se proti ní také mnozí z jejích vlastních. Bylo to další potvrzení železného pravidla vládnutí, že kariéry všech politiků končí selháním?

Jen o několik měsíců dříve se zdálo, že by nedokázala šlápnout vedle. V ostatních západních hlavních městech byla chvála na její adresu takřka jednotná. Jak poznamenal britský komentátor Alastair Campbell, žijeme v „Době Merkelové“. Merkelová utvářela Evropu a stala se kulturním symbolem.

Můžeme si pohrávat s hypotetickou otázkou: co kdyby Merkelová nebyla kancléřkou? Nikdy se to nedozvíme, ale faktem je, že byla mimořádnou vůdčí osobností v klíčovém okamžiku dějin Evropy. Její

styl vládnutí a to, jak řídila svou zemi a evropský kontinent krizi za krizí, bylo do značné míry utvářeno její minulostí a ranými zkušenostmi podceňované političky, kterou mnozí mužští kolegové nepovažovali za rovnocenného soupeře. Překvapila je svou houževnatostí a svým velmi odlišným stylem. Samozřejmě se i ona občas přepočítala. Svou angažovaností pro pomoc uprchlíkům, svým západem pro tísnící se davy ze Středního východu si náklonnost politické pravice a vlastně ani mnohých kolegů z vlastních řad nezískala. Přesto se zdá, že v této pozdní fázi své kariéry byla připravena sledovat politiku, kterou považovala za morálně správnou, bez ohledu na její nepopulárnost.

Může si připsat zásluhu za záchranu eurozóny? Lze na ni svalovat vinu za uprchlickou krizi? Názory historiků na roli jednotlivce se liší. Dějiny neutvářejí jen velcí muži a velké ženy: „Dějiny tvoří lidé, ale ne tak, jak se jim zlíbí – nečiní tak za okolností, které si sami vybrali.“ Angela Merkelová pravděpodobně tuto poznámku německého filozofa a komunisty Karla Marxe četla, byť na ni nejspíše neudělala velký dojem – v povinném předmětu marxismus-leninismus jako studentka na Univerzitě Karla Marxe v Lipsku s bídou dostala dostatečnou.

Merkelová byla také obětí osudu a štěstěny. Samotná náhoda a štěstí ovšem v našich životech nerozhodují. Státníci a státnice jsou jednotlivci, kteří se chopí příležitosti, když jim přijde do cesty. „Osud a charakter jsou dvě jména pro totéž,“ napsal německý romantický básník Novalis, kterého fascinovaly mocné poryvy dějin.

Činy Merkelové utvářely budoucnost a vytvářely jak v politice, tak v ekonomice nové politické okolnosti, které musel každý přijmout, ať už žil v Berlíně, Bruselu, Moskvě, Aténách nebo v uprchlických táborech rozestých po Evropě a Středním východu.

Tato kniha vypráví německé dějiny prizmatem života zdrženlivé někdejší vědkyně, která všemu navzdory povstala a stala se nejmocnější ženou na světě. Zaznamenává proměnu ženy, která ztělesňovala opatrnost, ale náhle objevila svá nejhlubší přesvědčení. Odhaluje, jak se postavila za křesťanské hodnoty domova svého dětství, když v roce 2015 konsternovala mnohé své krajany a otevřela dveře uprchlíkům ze Středního východu. A také možná vysvětluje, proč utratila téměř všechnen svůj pečlivě nashromážděný politický kapitál za tak hluboce

nepopulární politický krok. Proč je tomu tak, že žena proslulá svou opatrností náhle předvede takovou dávku rozhodnosti? Abychom si mohli odpovědět, potřebujeme znát celý její život.

Jakkoliv Merkelovou formovaly i ranější životní události, zapadlo vše dohromady až na vrcholu její kariéry. Proměnu Angely Merkelové lze určit s téměř matematickou přesností.

Bylo to na konci října 2015, kdy se lídři EU shromáždili v Bruselu. Na pořadu jednání byl jediný bod: uprchlická krize. Už přes měsíc prchaly ze Sýrie před hrůzou zvanou Islámský stát nevídané počty lidí. Německo a Švédsko byly jedinými zeměmi, které podle všeho byly zoufalým uprchlíkům relativně otevřeny. Obzvláště poplašeně se tvářily země východní Evropy. Maďarský premiér Viktor Orbán se stal neoficiálním mluvčím těch, kteří zvýšenému přijímání uprchlíků oponovali. Oplýval sebevědomím, protože cítil, že veřejné mínění se přiklání směrem k němu. S náznaky blahosklonnosti typu „já to říkal“, maďarský politik prohlásil: „Je jen otázkou času, kdy Německo postaví plot. Až tak učiní, pak budeme mít Evropu, která se mi líbí.“ V místnosti zavládlo ticho. Merkelová sklopila zrak, odmlčela se a pak pomalu a důrazně ke svým kolegům pronesla: „Žila jsem za plotem hodně dlouho, není to nic, co bych si chtěla zopakovat.“¹

Nemohla si být jistá, že to politicky přežije, ale nehodlala se vzdát svých zásad výměnou za politický zisk. Zatímco ostatní země vytvářely čím dál propracovanější politické strategie k udržení uprchlíků za hranicemi, prohlásila Merkelová směle: „Nehodlám soupeřit o to, kdo dokáže s uprchlíky zacházet nejhůř.“ Zněla vyzývavě, ale byla v defenzivě. Před uprchlickou krizí se zdálo, že všechno jde tak dobře, tak hladce, tak snadno a bez námahy.

**ANGELA
MERKEL**

KAPITOLA 1

DĚTSTVÍ ZA KOMUNISMU

„Tak umím mluvit také,“ téměř žadonil sociálnědemokratický politik Peer Steinbrück před posluchači, když se snažil napodobit mírný konverzační tón své oponentky Angely Merkelové. Dokonce ani osazenstvu jeho věrných straníků se ten vtip nelíbil. Steinbrück byl v průzkumech beznadějně pozadu a zdálo se, že vše, co dělá, selhává. Psal se rok 2013 a Merkelová byla kancléřkou už skoro osm let. Ale zatímco ostatní hlavy vlád se po letech neoblíbených škrťů ve státních výdajích a programů na uskromnění kymácely, Merkelová byla oblíbenější než kdy předtím. Její přezdívka *Mutti* (mamka) vcelku odrážela způsob, jak vystupovala. Mluvila ke svým voličům mírně, skoro uklidňujícím tónem. Vystupovala racionálně, klidně, obezřetně a vyrovnaně. Není divu, že Steinbrück (který sloužil v její velké koalici jako ministr financí v období 2005–2009) byl rozčilený. Měl důvod být sklíčen: německá ekonomika byla už od pohledu zdravá, Merkelová byla nespornou vůdkyní své země a v Evropě vůdčí političkou.

Výsledky, které odhalila noc 22. září 2013, potvrdily nejhorší obavy Peera Steinbrücka. Merkelové Křesťanskodemokratická unie (CDU) a její bavorská sesterská strana, Křesťansko-sociální unie (CSU) vyhrály 41 procenty hlasů. Jejich sociálnědemokratický oponent (SPD) získal nicotných 23 %. Jasně vítězství, které po přepočtu na sněmovní křesla dalo Merkelové takřka 50 % – jen pět mandátů od většiny.

Takový výsledek byl v zemi s výrazně poměrným volebním systémem bezprecedentní.

Merkelová byla ještě oblíbenější, než dosud. Menší potíží tu ale byla: Svobodná demokratická strana (FDP), malá liberální strana, která Merkelové od roku 2009 sloužila jako menšinový partner v koalici, nezískala zastoupení v německém Spolkovém sněmu. Merkelová znovu musela udělat to, co uměla nejlépe: nalézt dohodu. Ani tentokrát na to nespěchala. Sestavení vlády jí zabralo dva měsíce, a to v době, kdy celý svět stál na pokraji několika krizí: revoluce na Ukrajině, nedotažené záležitosti kolem Arabského jara a nekonečná sága řeckých dluhů a zkoušené Eurozóny. Jak měla ve zvyku, zůstala Merkelová v klidu. Nakopec 27. listopadu představila novou vládu – další velkou koalici CDU/CSU a Sociálních demokratů. Merkelová zůstala kancléřkou, Wolfgang Schäuble, také za CDU, zůstal ministrem financí a sociální demokrat Frank-Walter Steinmeier se přesunul na pozici ministra zahraničí, kterou již dříve zastával ve vládě národní jednoty mezi lety 2005 a 2009. Prostě běžná rutina. Jejím leitmotivem byla kontinuita. Pro Peera Steinbrücka místo nebylo. Místo toho se stal místokancléřem a ministrem průmyslu a obchodu předseda sociálních demokratů Sigmar Gabriel – také starý mazák, který byl v Merkelové první vládě ministrem životního prostředí. Vše bylo, jak to měla ráda: věcné, spolehlivé a stálé.

Ale nemělo to vytrvat. O dva roky a několik krizí později čelila Merkelová nejpřísnější zkoušce vůbec: uprchlické krizi.

Když v Sasku, jedné z nejméně prosperujících spolkových zemí na jihovýchodě Německa, vystupovala Angela Merkelová v Heidenau ze své limuzíny BMW 7, byl slunný srpnový den. Bylo tepleji než obvykle a místní honorace se při vítání německé kancléřky v odpoledním slunci potila. Žena, která obvykle chodila v pestrobarevných kalhotových kostýmcích, oblékla tentokrát šedou. Když se zdravila se starostou Heidenau, Jürgenem Opitzem, a zemským premiérem Stanislawem Tillichem, vypadala vážně a ustaraně, ale také soustředěně. Ostraha napjatě sledovala, jak tři politici vcházejí špalírem ozbrojených policistů a opevněnou branou do azylového centra.

Nejmocnější evropská politička měla v té chvíli za sebou devět let a devět měsíců v čele vlády. Byla nepochybnou vůdkyní své země

a nejpřednější političkou v rámci Evropy. Všichni – dokonce i její oponenti – se shodovali na tom, že svými reformami dostala Německo ze stavu popisovaného mnoha ekonomy souslovím „nemocný muž Evropy“ do stavu nejbohatší a nejmocnější ekonomiky na kontinentě. Na rozdíl od mnohých svých kolegů v jiných zemích se Merkelová ve veřejných průzkumech těšila podpoře astronomických rozměrů. O několik měsíců dříve o ní její politický oponent Peer Steinbrück prohlásil, že „k ní není alternativy“. A voliči ji z většiny měli rádi, byť se jí poslední dobou nějaké kritiky dostalo.

Toho dne byli její kritici při síle. Ani ne sto metrů od kancléřky skandovali rozlícení protestující „Jděte domů!“ „Cizince nechceme!“ „Zrádce!“ zněl nápis na transparentu rozložené ženy s na rudo nabarvenými vlasy a blednoucím tetováním.

Tento způsob léta zdál se být zatěžkávacím. V tom roce už Merkelová měla za sebou dojednání svého druhu mírové dohody s ruským prezidentem Vladimírem Putinem – dohody, která dočasně zastavila ruskou invazi na Ukrajině. Během letních měsíců, kdy by normálně bývala jela na dovolenou, musela Merkelová se svými evropskými kolegy znovu řešit řecké finanční potíže a možný rozpad Evropské měnové unie.

Teď čelila imigrační krizi. Přes hranice proudily stovky tisíc uprchlíků ze Sýrie, Libye a dalších zemí. Evropa byla přetížena. Merkelová přesto zůstávala v klidu. Tváří v tvář bezprecedentnímu přítoku migrantů proklašovala: „My to zvládneme.“ S důsledností římského senátora Catona staršího, který končil všechny své promluvy větou „Kartágo musí být zničeno“, opakovala tu větu jako mantru celý podzim.

V Německu to kvasilo. Počty útoků na uprchlická centra vzrostly na znepokojivých 460 měsíčně – více než celkový počet za celý předešlý rok. Aby neměla problémů málo, předseda Křesťansko-sociální unie a předseda vlády spolkové země Bavorsko Horst Seehofer se kancléřce otevřeně vzepřel a naznačil, že zavede stanné právo.

Trápení Angely Merkelové získalo nový rozměr, když se ukázalo, že německá automobilka Volkswagen zmanipulovala výsledky ekologických zkoušek svých automobilů, aby to vypadalo, že mají méně škodlivé emise, než tomu ve skutečnosti bylo. Podvod VW vedl k propuštění